

บทที่ 3

การจัดการนิติบุคคล

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า นิติบุคคลเป็นสิ่งไม่มีชีวิตจิตใจ จึงไม่สามารถที่จะแสดงเจตนาหรือทำการใดโดยตนเองได้ ดังนี้ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 70 วรรคสอง บัญญัติว่า “ความประสงค์ของนิติบุคคลย่อมแสดงออกโดยผู้แทนของนิติบุคคล” กิจการของนิติบุคคลจึงจำเป็นต้องมีบุคคลธรรมดาเป็นผู้แทนในการดำเนินงาน ซึ่งจะได้พิจารณาออกเป็นดังนี้

1. ผู้แทนนิติบุคคล
2. อำนาจของผู้แทนนิติบุคคล
3. ความรับผิดชอบของผู้แทนนิติบุคคล

1. ผู้แทนนิติบุคคล ผู้แทนนิติบุคคลอาจมีคนเดียวหรือหลายคนก็ได้ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายข้อบังคับหรือตราสารจัดตั้งจะได้กำหนดไว้ ดังที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 70 วรรคแรกว่า “นิติบุคคลต้องมีผู้แทนคนหนึ่งหรือหลายคน ทั้งนี้ตามที่กฎหมาย ข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้งจะได้กำหนดไว้” ผู้แทนนิติบุคคลย่อมมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปตามแต่ประเภทของนิติบุคคล เช่น รัฐมนตรีเป็นผู้แทนของกระทรวง อธิบดีเป็นผู้แทนกรม เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนวัดวาอาราม หุ่นส่วนหรือหุ่นส่วนผู้จัดการเป็นผู้แทนห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียนแล้ว กรรมการเป็นผู้แทนของบริษัทจำกัด ผู้จัดการเป็นผู้แทนสมาคม คณะกรรมการของมูลนิธิเป็นผู้แทนมูลนิธิ เป็นต้น

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 70 วรรคสอง บัญญัติว่า “ความประสงค์ของนิติบุคคลย่อมแสดงออกโดยผู้แทนของนิติบุคคล” ดังนั้น เมื่อผู้แทนนิติบุคคลได้แสดงเจตนาหรือความประสงค์ของนิติบุคคล อันอยู่ในขอบเขตแห่งวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลนั้น แล้วนิติบุคคลก็ต้องรับผิดชอบในผลแห่งการกระทำนั้น โดยนำบทบัญญัติว่าด้วยตัวแทนประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้บังคับ ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 77 ว่า “ให้นำบท

บัญญัติว่าด้วยตัวแทนแห่งประมวลกฎหมายนี้มาใช้บังคับแก่ความเกี่ยวพันระหว่างนิติบุคคล กับผู้แทนของนิติบุคคล และระหว่างนิติบุคคลหรือผู้แทนของนิติบุคคลกับบุคคลภายนอก โดยอนุโลม”

ในกรณีที่นิติบุคคลมีผู้แทนหลายคน การดำเนินกิจการของนิติบุคคลให้เป็นไปตามเสียงข้างมากของผู้แทนของนิติบุคคลนั้น เว้นแต่จะได้ มีข้อกำหนดไว้เป็นประการอื่นในกฎหมาย ข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้ง (มาตรา 71)

สำหรับนิติบุคคล ซึ่งมีผู้แทนเป็นจำนวนมาก เช่น บริษัทจำกัด หากตำแหน่งของผู้แทนนิติบุคคลว่างลงจนถึงขนาด ทำให้มีจำนวนผู้จัดการไม่ครบองค์ประชุมที่จะออกมติให้นิติบุคคลนั้น ดำเนินการใดไปได้โดยชอบด้วยข้อบังคับหรือตราสารจัดตั้ง ก็จำเป็นที่จะต้องตั้งซ่อมทางแก้ไขโดยมากจะกำหนดไว้แล้วในข้อบังคับ แต่วิธีการที่กำหนดไว้ในข้อบังคับบางครั้งก็อาจจะเป็นวิธีการที่ต้องใช้เวลายืดเยื้ออาจไม่ทันต่อเหตุการณ์ โดยเฉพาะในกรณีรีบด่วนย่อมไม่สามารถที่จะตั้งซ่อมผู้แทนได้ทันทั่วทั้งที่ เพราะกว่าจะนัดสมาชิกของนิติบุคคลให้มาประชุมกันโดยพร้อมกันจนผ่านมติออกมาได้ ก็คงต้องเสียเวลานาน เมื่อเป็นเช่นนี้ กฎหมายจึงบัญญัติไว้ให้ผู้มีส่วนได้เสียหรือพนักงานอัยการ อาจร้องขอให้ศาลแต่งตั้งผู้แทนชั่วคราวขึ้นได้ ทั้งนี้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 73 บัญญัติว่า “ถ้ามีตำแหน่งว่างลงในจำนวนผู้แทนของนิติบุคคลและมีเหตุอันควรเชื่อว่าการปล่อยตำแหน่งว่างไว้น่าจะเกิดความเสียหายขึ้นได้เมื่อผู้มีส่วนได้เสียหรือพนักงานอัยการร้องขอ ศาลจะแต่งตั้งผู้แทนชั่วคราวก็ได้”

2. อำนาจของผู้แทนนิติบุคคล โดยปกติแล้ว ผู้แทนของนิติบุคคลจะมีอำนาจอย่างไรบ้างนั้น มักจะถูกกำหนดลงในข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้งนิติบุคคลแล้ว หรือจะถูกระบุลงในกฎหมายพิเศษที่จัดตั้งนิติบุคคลอยู่แล้ว เมื่อผู้แทนได้จัดการอย่างใดให้แก่นิติบุคคล ภายในขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลนั้น ได้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นนิติบุคคลนั้นก็จะต้องรับผิดชอบ ทั้งนี้ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 76 วรรคแรก บัญญัติว่า “ถ้าการกระทำตามหน้าที่ของผู้แทนนิติบุคคลหรือผู้มีอำนาจทำ

การแทนนิติบุคคล เป็นเหตุให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น นิติบุคคลนั้นต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายนั้น แต่ไม่สูญเสียสิทธิที่จะไล่เบี้ยเอาแก่ผู้ก่อความเสียหาย”

แต่อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่มีผู้จัดการหลายคน และไม่ได้มีข้อกำหนดไว้เป็นประการอื่นในข้อบังคับหรือตราสารจัดตั้ง หรือมิได้บัญญัติไว้เป็นประการอื่นในกฎหมายพิเศษจัดตั้งนิติบุคคล การจะทำความตกลงต่าง ๆ ในทางอำนาจกิจการของนิติบุคคลนั้น จะต้องเป็นไปตามเสียงข้างมากในหมู่ผู้จัดการทั้งหลายด้วยกัน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 71 บัญญัติว่า “ในกรณีที่นิติบุคคลมีผู้แทนหลายคน การดำเนินกิจการของนิติบุคคลให้เป็นไปตามเสียงข้างมากของผู้แทนของนิติบุคคลนั้น เว้นแต่จะได้มีข้อกำหนดไว้เป็นประการอื่นในกฎหมาย ข้อบังคับ หรือตราสารจัดตั้ง”

อำนาจต่าง ๆ ของผู้จัดการในการดำเนินกิจการให้แก่นิติบุคคลนั้น อาจมีการเปลี่ยนตัวผู้แทนหรืออาจถูกจำกัด หรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ในระหว่างที่ดำเนินกิจการอยู่ ทั้งนี้ไม่ว่าด้วยเหตุผลประการใดก็ตาม และเมื่ออำนาจของผู้จัดการได้ถูกจำกัดหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงไปแล้ว ถ้าผู้จัดการคนนั้นเกิดทุจริตกระทำการตามอำนาจเดิม ซึ่งอำนาจนั้นสมมุติว่า ได้ถูกแก้ไขเปลี่ยนแปลงไปแล้ว ดังนี้ เมื่อเกิดความเสียหายขึ้น นิติบุคคลนั้นจะปฏิเสธความรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกผู้ทำการโดยสุจริตไม่ได้ ซึ่งในเรื่องนี้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้ บัญญัติมาตรา 72 ขึ้นมาเพื่อให้ความคุ้มครองประโยชน์แก่บุคคลภายนอกที่ทำการติดต่อกับนิติบุคคลโดยสุจริต โดยไม่ทราบถึงการเปลี่ยนตัวผู้แทนของนิติบุคคลหรือการจำกัด หรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงอำนาจของผู้จัดการนั้น โดยห้ามมิให้นิติบุคคลนการเปลี่ยนตัวผู้แทนของนิติบุคคลหรือการจำกัด หรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงอำนาจของนิติบุคคลไปเป็นข้อต่อสู้บุคคลภายนอก แต่ถ้าบุคคลภายนอกได้รู้ถึงการเปลี่ยนตัวผู้แทนนิติบุคคลหรือการจำกัดหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงอำนาจนั้นแล้ว แต่ก็ยังมาเข้าทำการผูกพันด้วย ต่อมาเมื่อเกิดความเสียหายขึ้นบุคคลภายนอกนั้นก็จะเรียกร้องเอาค่าเสียหายจากนิติบุคคลยอมไม่ได้ ทั้งนี้เพราะถือว่าบุคคลภายนอกนั้นไม่สุจริตเสียแล้ว และมาตรา 72 ก็ได้บัญญัติขึ้นมาก็เพื่อให้ความคุ้มครอง

แก่บุคคลภายนอกที่สุจริตเท่านั้น โดยบัญญัติไว้ว่า “ การเปลี่ยนตัวผู้แทนของนิติบุคคล หรือ การจำกัดหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงอำนาจของผู้แทนของนิติบุคคล ให้มีผลต่อเมื่อได้ปฏิบัติตาม กฎหมาย ข้อบังคับหรือตราสารจัดตั้งแล้ว แต่จะยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้บุคคลภายนอกผู้กระทำการ โดยสุจริตมิได้”

ตัวอย่าง บริษัทจำกัดแห่งหนึ่ง ได้วางข้อบังคับไว้ว่า อนุญาตให้กรรมการของบริษัท คนใดคนหนึ่งก็ได้มีอำนาจสั่งจ่ายเงินจากธนาคารได้โดยไม่ต้องสั่งจ่ายพร้อมกันทุกคนแล้ว ต่อมาบริษัทนี้ได้ทำการแก้ไขเปลี่ยนแปลงข้อบังคับเสียใหม่ว่าในการสั่งจ่ายเงินจาก ธนาคารกรรมการบริษัทต้องสั่งจ่ายพร้อมกันหมดทุกคนจึงจะสั่งจ่ายได้ ใครคนใดคนหนึ่ง จะสั่งจ่ายแต่เพียงผู้เดียวไม่ได้ ดังนี้ถ้ากรรมการบริษัทคนใดคนหนึ่งไปสั่งจ่ายเงินจากธนาคาร เพียงคนเดียวเหมือนก่อน และธนาคารก็ได้จ่ายเงินให้ไปโดยไม่ทราบถึงการแก้ไขเปลี่ยนแปลง นั้น แม้กรรมการบริษัทคนนั้นจะเอาเงินนั้นไปใช้สอยเป็นประโยชน์ส่วนตัวเสียนงินเกิดความเสียหายแก่บริษัท ธนาคารก็ไม่ต้องรับผิดชอบแต่ประการใด เพราะได้จ่ายเงินไปโดยสุจริต ย่อมได้รับความคุ้มครองตามมาตรา 78 นี้ แต่ถ้าธนาคารได้รู้ถึงการแก้ไขเปลี่ยนแปลงนั้น แล้ว แต่ก็ยังจ่ายเงินให้แก่กรรมการบริษัทคนนั้นไป ดังนี้ ย่อมเรียกได้ว่าธนาคารไม่สุจริต ธนาคารจึงไม่ได้รับความคุ้มครองตามมาตรา 78 นี้

3. ความรับผิดชอบของผู้แทนนิติบุคคล กิจการต่าง ๆ ซึ่งผู้แทนนิติบุคคลได้กระทำไป นั้น หากเป็นการกระทำตามอำนาจหน้าที่ที่ตนมีอยู่ และการกระทำนั้นก็อยู่ในขอบเขตแห่ง วัตถุประสงค์ของนิติบุคคลแล้ว นิติบุคคลจำต้องผูกพันต่อบุคคลภายนอกในการที่จะปฏิบัติ ตามข้อผูกพันที่ผู้แทนได้กระทำไป และในขณะเดียวกันถ้าเกิดความเสียหายขึ้นแก่บุคคล ภายนอก เพราะผู้แทนได้ก่อให้เกิดขึ้นในการปฏิบัติหน้าที่ นิติบุคคลก็ย่อมต้องรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกด้วย เช่น นาย ก. เป็นกรรมการของบริษัทประกันชีวิตแห่งหนึ่ง ได้ขับรถยนต์ ของบริษัทเพื่อไปทำการติดต่อกับผู้เอาประกันชีวิตตามหน้าที่และในระหว่างขับรถยนต์ไป นั้นได้ชนเอา นาย ข. เข้า นาย ข. ได้รับบาดเจ็บ ในกรณีเช่นนี้ บริษัทประกันชีวิตจะปฏิเสธ ความรับผิดชอบไม่ได้จะต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ นาย ข. ไป อย่างไรก็ดีตามบริษัทก็สามารถ

ที่จะไปไล่เบี้ยเอาแก่ผู้เป็นต้นเหตุทำความเสียหายได้ในภายหลัง ตามประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ มาตรา 76 วรรคแรกบัญญัติว่า “ถ้าการกระทำตามหน้าที่ของผู้แทนของนิติบุคคล หรือผู้มีอำนาจทำการแทนนิติบุคคล เป็นเหตุให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น นิติบุคคลนั้น ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายนั้น แต่ไม่สูญเสียสิทธิที่จะไล่เบี้ยเอาแก่ผู้ก่อความเสียหาย” ฉะนั้น ตามตัวอย่างข้างต้น บริษัทจึงมีสิทธิที่จะไล่เบี้ยเอาแก่นาย ก. ผู้เป็นต้นเหตุทำความเสียหายได้

ถ้ากิจการที่ผู้แทนกระทำไปนั้น อยู่นอกเหนือวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล นิติบุคคล ไม่ต้องรับผิดชอบในการกระทำนั้น แต่ผู้ที่จะต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายให้แก่บุคคลที่ได้รับความเสียหายนั้น คือบรรดาผู้แทนที่ได้ออกเสียงลงมติให้ทำการเช่นนั้น รวมทั้งบรรดาผู้แทนที่ได้ลงมือกระทำการนั้น ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 76 วรรคสองบัญญัติว่า “ถ้าความเสียหายแก่บุคคลอื่นเกิดจากการกระทำที่ไม่อยู่ในขอบ วัตถุประสงค์หรืออำนาจหน้าที่ของนิติบุคคล บรรดาบุคคลดังกล่าวตามวรรคหนึ่งที่ได้เห็นชอบให้กระทำการนั้นหรือได้เป็นผู้กระทำการดังกล่าว ต้องร่วมกันรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายนั้น”

ตัวอย่าง ผู้จัดการห้างหุ้นส่วนสามัญที่ทำการค้านอกวัตถุประสงค์ของห้างเมื่อไม่ปรากฏว่าได้ทำไปในฐานะเป็นตัวแทนของหุ้นส่วนอื่นหรือผู้เป็นหุ้นส่วนอื่นมิได้มีส่วนเห็นชอบด้วยในกิจการนั้นแล้ว ผู้เป็นหุ้นส่วนอื่นนั้นก็ไม่ต้องรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกด้วย ผู้ที่ต้องรับผิดก็คือผู้จัดการที่กระทำการนอกวัตถุประสงค์ของห้างหุ้นส่วน เช่น บริษัทค่าน้ำตาลจำกัด ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการค่าน้ำตาลแต่กรรมการได้ลงมติให้ทำสัญญาซื้อขายข้าวเปลือกไว้เป็นจำนวนมากเพื่อขายเอากำไรในเวลาที่ข้าวขึ้นราคา ครั้นข้าวเปลือกลดราคาลง กรรมการกลับปฏิเสธสัญญาเสีย ดังนั้นบริษัทค่าน้ำตาลจำกัดไม่ต้องรับผิด เพราะกิจการนั้นอยู่นอกวัตถุประสงค์ของบริษัท แต่กรรมการทุกคนที่ลงมติให้ทำสัญญาซื้อขายข้าวเปลือกนั้น และกรรมการผู้ทำสัญญาต้องรับผิดร่วมกันใช้ค่าสินไหมทดแทนการเสียหายให้แก่เจ้าของข้าวเปลือก